

Louis Lehmann

portret van een homo universalis

Recensies 2000 en er na

2000:

- Epibode (03-07-2000)
- Trouw (23-12-2000)

2001:

- 1 NRC Handelsblad, 12 januari (Gedichten 1939-1998)
- 2 Het Parool, 17 januari (Gedichten 1939-1998)
- 3 Groninger Dagblad, 24 januari (Landelijke Gedichtendag)
- 4 Nieuwsblad v/h Noorden, 25 januari (Landelijke Gedichtendag)
- 5 Meander op Zondag, 28 januari (website)

2003:

- Trouw, 8 maart, door Peter de Boer
- De Groene Amsterdammer, 10 mei, door Theodor Holman

2006

- 8weekly, 25 juni, door Laura Stamps
- Dagblad van het Noorden, 26 juli, door Joep van Ruiten
- Trouw, 11 november, door Peter de Boer

meer

- Onbekende titel, door H.A. Gomperts, (datum onbekend)
- Onbekende titel, door Rein Bloem, (datum onbekend)
- Het Parool, door H.A. Gomperts (?), (datum onbekend)
- Fonds voor de letteren 2010
- NRC Handelsblad, zaterdag 1 mei 2010 door Raymond van den Boogaard

Epibode (03-07-2000)

Het woord in Ruigoord (01-07-2000)

De zaterdagavond kwam het publiek massaler opdagen: de kerk pulde uit van de mensen. De vooral in Amsterdam bekende televisiemaker Luc Sala opende de avond met enkele korte gedichten, waarna de krasse Louis Th. Lehmann (79) zich naar de microfoon bewoog, enige tijd het publiek bekeek en zich het overhemd van zijn lijf rukte, en zo een t-shirt met een boom en een voor mij onleesbare tekst ontblootte. Met zijn karakteristieke dictie (elke vrijdagavond te beluisteren op VPRO-Radio 5) stal hij de show. Weer zaten de dichters die moesten voordragen rond een tafel, links op het podium. Na Lehmann volgde Diana Ozon (40), die enkele sprankelende tuin- en natuurgedichten bracht, vervolgens Hans Verhagen (61), Simon Vinkenoog (71), die een mooie dramatische opbouw in zijn gedichtenkeus hanteerde en de Amerikaanse dichter Ira Cohen (65). Louis Lehmann zorgde voor nog meer hilariteit door tijdens de voordracht van Hans Verhagen op handen en voeten over het podium te kruipen naar achter het decordoek, om daar zijn overhemd weer in zijn broek te stoppen. Hij vond dat je dat niet publiekelijk kon doen. De Dichters uit Epibreren (6), de zanger Armand (52) en de band 'De Kift' (12?) besloten de avond, die - aan het applaus te meten - door het publiek zeer intens beleefd en hogelijk gewaardeerd werd.

Trouw (23-12-2000)

GEDICHTEN 1939-1998

Omdat Lehmann een verbod uitvaardigde op het bloemlezen van zijn werk, bleef hij voor het grote publiek lang een onbekende. Deze kloeke uitgave zou daar, gezien Lehmanns aansprekende, weinig hermetische poëzie, verandering in kunnen brengen.

L. Th. Lehmann: Gedichten 1939-1998. De Bezige Bij, Amsterdam, 695 blz. - fl 99,50.

NRC Handelsblad over Gedichten 1939-1998, door: Arie van den Berg, (12-01-2001)

Het bloed houdt de moed erin

De springlevende poëzie van L. Th. Lehmann

De vraag is nutteloos, maar wel vaker gesteld: hoe ze een dichter als Slauerhoff, wanneer hij niet in 1936 overleden was, op oudere leeftijd hebben geschreven? Nog altijd hartstochtelijk rijmend, of zou de oorlog zijn vagantenkarakter hebben gedooft? En zou de experimentele poëzie van de Vijftigers zijn werk hebben beïnvloed, of had hij zich als Vasalis verongelikt afgekeerd van die nieuwlichters?

Lezend in L. Th. Lehmanns Gedichten 1939-1998 kwamen zulke vragen, hoe zinloos ook, bij mij op. Lehmann begon zijn dichterscarrière in het spoor van Slauerhoff en werd dadelijk onthaald als uniek talent. 'Met een astrale volmaaktheid', was hij, aldus Menno ter Braak, onze letteren binnengevallen. Het begin was dan ook niet zuinig; amper twintig jaar oud publiceerde Lehmann in 1940 twee dichtbundels, Dag- en nachtlawaai en Subjectieve reportage.

Nieuwe bundels volgden, tien stuks tot en met Luxe in 1966, maar toen werd het stil. Pas in 1996 verscheen een dertigtal nieuwe gedichten in de bundel Vluchtige steden (en zo). In de tussenliggende jaren zweeg de dichter, behalve wanneer hij benaderd werd door een anthologist, want die werd steevast nors afgewezen met 'Gij zult niet bloemlezen'.

Een poëtisch heremiet, als zodanig is Lehmann in de afgelopen decennia welbeschouwd. Maar wie zijn verzamelbundel ter hand neemt, ontdekt weldra hoe weinig dat beeld bij hem past. Gedichten 1939-1998 biedt springlevende poëzie van een vaak sprankelend dichter. 'Astrale volmaaktheid' is niet altijd het juiste etiket, zeker niet voor de naoorlogse bundels, maar heel wat gedichten in dit verzamelwerk verrassen door hun eigenzinnige blikveld en formulering. En hoe zou een dichter die zich in de jaren zestig ontpopte als chroniqueur van het Amsterdamse stads- en straatleven een kluzenaar kunnen zijn?

In mijn eigen boekenkast stonden jarenlang slechts twee bundels van L. Th. Lehmann: zijn derde publicatie, Schrijlings op den horizon (1941), en zijn tiende, Luxe (1966). In Gedichten 1939-1998 vertegenwoordigen die publicaties twee uitersten in zijn oeuvre. In 1941 klonk nog de sonore vooroorlogse sonnettist, die zijn bewonderde voorgangers ('De verren') pathetisch toezong, zoals in het eerste kwatrijn van 'Slauerhoff'

Ik denk aan jou, een gele vlam op aarde,
die als een weerlicht langs de zeeën trok,
maar steeds weer terugkwam, ziekelijk en doorschokt
naar hopen, waar je 't grijze lijf bewaarde.

Vijfentwintig jaar later waren rijm en romantiek verbannen en klonk een heel andere stem: mild, maar ironisch en met pessimistische ondertonen, zij het altijd speels. die stem hield het bij voorkeur kort, in tweelijners zoals 'Geen gezanik' ('De dingen die ik over mezelf vertel / gedragen zich als feiten') of iets langer, zoals in 'Het laatste woord in blues':

Het is troosteloos
te kijken naar een waslijn
met een oneven aantal sokken.

En soms, als het vochtig weer is
hangen ze er
dagenlang, dagenlang.

In een kwart eeuw kan veel veranderen. Toch is de nuchtere beschouwer van Luxe ook in Schrijlings op den horizon al aanwezig. En ook in 1941 bond Lehmann zich niet aan het rijm. In 'Laus Scandinaviae' bracht hem dat tot vervreemdende soberheid:

In 't hotel op het noorderlicht
eet men poolijs uit bergkristal
en voor wie de nacht nog wil skiën
neemt de lift naar de stratosfeer.

Het hotel op het noorderlicht
is vanavond geïsoleerd,
want de illuminatie is aan
en men duldt geen kabelbaan
voor de gevel van het casino.

Er wacht al een file van auto's
van Hammerfest tot Gellivra
de dames roken sigaren,
de heren lezen de krant.

Wie terugbladerend en vergelijkend leest merkt dat het dichterschap van Lehmann consistent is dan een eerste blik doet vermoeden. Natuurlijk is er een ontwikkeling. Ruwweg is die als volgt te schetsen: tot Het echolood (1955) overheerst het rijm en geven veel verzen verslag van de falende liefde. Daarna krijgen rijm en romantiek steeds minder ruimte en uit zich, vooral in Een steen voor Hermes (1962), de invloed van de Griekse klassieken. In Who's who in Whatland (1963) en Luxe (1966) worden onderwerp en toon toenemend eigentijds, politiek geëngageerd, soms illusieloos, maar nooit zonder humor.

OPBOUWEND BETOOG

O, het lichaam met zijn snorrepipen,
aderen, darmen, etcetera,
gebed in gestreepte kussens.
Snijd er eens in,
dan zul je wat zien.
Wat dan? Niets,
het bloed verdoezelt alles.
Anders zou een moordenaar zich een horlogemaker voelen
En omdat mensen meer van mechaniek dan van mensen houden,
zouden ze minder explosiva maken,
opdat al dit vernuftigs niet zo vaak onopgemerkt
vernield zou worden in een lawaaiig hoekje.
Dat mag niet.
Bloed houdt de moed erin
als een pathetische voordrachtstoon.

‘Opbouwend betoog’ toont hoe losjes maar evengoed onverbiddelijk Lehmann de pen toen beheerste. Dertig jaar later, in Vluchtige steden (en zo) is de betrokkenheid met stad en straat zo mogelijk nog sterker, maar weer in het corset van het sonnet gedreven. En daarmee lijkt de cirkel rond - zij het dat het rijmwerk nu niet meer op de poëzie van Slauerhoff lijkt, maar eerder op de sonnetten van Jan Kal.

Opmerkelijk is dat veel verzen in Gedichten 1939-1998, wanneer ook geschreven, onmiddellijk als een product van Lehmann herkenbaar zijn.

Misschien komt dat door het surrealistische taalplezier dat zijn werk sinds zijn debuut en zijn bijdragen aan het in één exemplaar verschijnende tijdschrift ‘De schone zakdoek’ (1941-1944) heeft uitgestraald. Voor de dertig jaar stilte tussen 1966 en 1996 heeft de dichter zelf nooit een verklaring gegeven. Als scheepsarcheoloog publiceerde hij intussen twee lovend ontvangen studies over klassieke galeishepen.

Dankzij de zorgvuldige redactie van T. van Deel zijn nu alle gebundelde en ongebundelde gedichten van L. Th. Lehmann in één band bereikbaar. Dat noodt niet alleen tot lezen en herwaarderen, maar ook tot herwaardering van zijn poëzie.

Fotografie:

Louis Th. Lehmann in 1996 © Alida Beekhuis

Louis Th. Lehmann in 1943 gefotografeerd door Emiel van Moerkerken © Bruno van Moerkerken

2 Het Parool, over Gedichten 1939-1998, door: Hans Renders, (17-01-2001)

Illusiebrood is goedkoop

De recensie van Hans Renders over Gedichten 1939-1998 kunt u lezen op de site van Het Parool:
<http://www.parool.nl/cultuur/boeken/recensies/0118-lehmann.html>

3 Groninger Dagblad, Landelijke Gedichtendag (24-01-2001)

Wat is er vandaag te beleven?

Vannacht om precies 24.00 uur wordt het startschot gelost voor de tweede editie van de Groninger poëziemarathon. gedurende 24 uur staan in veel delen van de stad dichtertelijke gebeurtenissen op het programma. De opening vindt plaats in de Silo aan de Achterweg, met medewerking van onder anderen Diana Ozon, Bart Droog, Louis Th. Lehmann, Petra Else Jekel en Daniël Dee. Voor meer informatie over de rest van de marathon: zie morgen de Uit-Bijlage in deze krant.

4 Nieuwsblad v/h Noorden, Landelijke Gedichtendag (25-01-2001)

Broodjes en gedichten

De tweede Landelijke Gedichtendag begon om middernacht in de stad Groningen in de Silo met voordrachten van onder anderen Louis Th. Lehmann, Diana Ozon en Petra Else Jekel. Vanochtend in alle vroegte schoven poëziefhebbers aan bij een poëzieontbijt met de dichter Rutger Kopland.

De hele dag staat op tal van plekken in de provincies Groningen en Drenthe het gedicht centraal. In boekhandel Bronsema kan men z'n ultieme gedicht voorlezen, in Assen wordt een regionale gedichten-site ten doop gehouden, in de stad Groningen dragen op tal van plaatsen dichters, rijp en groen, voor uit eigen en andermans werk.

Meander op Zondag (website), #126 (28-01-2001)

Lehmann

Al ruim zestig jaar lang schrijft de nu tachtigjarige L.Th. Lehmann poëzie. Eind vorig jaar verscheen bij de Bezige Bij het bijna zevenhonderd pagina's tellende Gedichten, samengesteld door Tom Van Deel. Om een beeld te krijgen van deze dichter, scheepsarcheoloog, prozaïst, essayist, componist, surrealist, DJ, tekenaar en vrijdenker kunt u terecht op <http://www.epibreren.com/lehmann>

Schouw toe! Talloze wervelende nummers!

L. Th. Lehmann: **Toeschouw**. De Bezige Bij, Amsterdam.
ISBN 9023410114; 54 blz. 15 euro

De nieuwe bundel van L.Th. Lehmann heet "Toeschouw" en bevat van alles wat. Er staan een paar stedensonnetten in, die ook in zijn vorige bundel 'Vluchtige steden' (en zo) niet zouden hebben misstaan. Verder zijn er, in merendeels vrije verzen, gedichten over dans, geïmproviseerde jazzmuziek, een besluiteloze oude kater, het treurige lot van de varkens, enzovoorts. En dan heb ik het nog niet gehad over een groteske dialoog over de (niet bestaande) pauweend, enkele reisimpresies, een kritische beschouwing over de 'zo gezegde seksuele revolutie', een tweetal ironische homerische vergelijkingen en een aantal slotgedichten met gorgelrijm-achtige trekjes à la Buddingh' en een fantasiefabel à la Vroman getiteld 'Fanfumbel en het Hoemabeest'.

Ik zei het al: van alles wat, en dat zou de indruk kunnen wekken dat Lehmann in een soort restbundel al zijn mengselwerk maar bij elkaar heeft gezet. Niets is echter minder waar. Zijn werk is door de jaren heen – hij debuteerde in 1940! – altijd al zeer afwisselend en circussachtig geweest. Komt dat zien! Schouw toe! Talloze wervelende nummers!

En de poëtische actieradius van deze even geleerde als geestige en bij vlagen weleens grimmige dichter is navenant. Niks mengselwerk dus, maar gewoon dat vrolijke, soms bozige en droogkomische allerlei dat hij voor zijn lezers altijd in petto heeft gehad.

Lehmann blijft in deze nieuwe bundel overigens de doodnuchtere praattoon en het understatement van zijn latere werk trouw. Van de overrompelende, surreële beeldspraak uit zijn jeugd lijkt hij voorgoed afstand te hebben genomen, al kwam ik in 'Stedeling op reis' toch nog een paar, ik vermoed koeien of schapen, tegen die werden aangeduid als 'zelfverplaatsende openluchtmeubels'. Maar dat is een uitzondering.

Zo opent de bundel met de cyclus 'Tijdelijk einde-loos'. Hierin brengt de dichter in afstandelijk en onsentimenteel parlando (vandaar de titel 'toeschouw', denk ik, een woord dat niet bestaat maar meer afstand schept dan het persoonsgebonden 'toeschouwer') een impressie van zijn jeugd in kaart. Het eerste gedicht opent gortdroog met: 'Gerrit-Jan Mulderstraat 34 A' en memoreert o.a. dat 'alle trams [...] / nog lichtgeel' waren en er regelmatig een 'evangelisch draaiorgel' langskwam dat 'het Vischnet' heette. Het gedicht eindigt met:

„Als er een vliegtuig te horen was / keken mensen nog omhoog”, waarmee, in simpele bewoordingen alweer, de grote afstand in de tijd wordt gesuggereerd. En zo komen we in de andere gedichten groen geëmailleerde pannen, het 'ragfijne witte bijenkorfje' van het gaskousje en een doosje zwaluwlucifers met daarop nog het woord 'Säkerhetståndstickor' tegen.

Gaandeweg slaan de impressies in deze cyclus meer naar binnen. Pa, die regelmatig op zee voer en bij zijn terugkeer steevast 'zijn fluitje' liet horen: „in twee jamben; / a e g f! / Op den duur klonk het dreigend”. Ook begint de tussen twee kijvende ouders opgroeiende zoon het fenomeen 'gemis' te ervaren, wat weer in de eenvoudigste, tegen het understatement aanleunende bewoordingen wordt beschreven: „Huis werd ander huis. / School kwam. / werd andere school / en nog een andere. / In de buitenwereld / kwam steeds meer afwezigheid in zicht”. De cyclus eindigt dan ook weinig opwekkend: „Een rustig leven / is een kronkelweg tussen gruwelen.”

Je doet deze cyclus met zijn nuchtere praattoon geen recht met zo'n korte samenvatting. Het wonder schuilt hem nou juist in de subtiliteit van het geheel en in de kracht van bepaalde details. Je

moet als dichter veel achter je gelaten hebben om zo prozaïsch (en toch krachtig poëtisch!) te durven en kunnen schrijven. Lehmann betoont zich hier een Paganini die geen zin meer heeft om de virtuositeit uit te hangen. Niet het gelikte en behendige, maar het essentiële is zijn drijfveer. Maar ook weer niet altijd! Want in 'Huishoudrap' keert hij er gewoon lustig op los:

*Tafeltje tik-tak, klokje-bom,
dingen in de keuken vallen om.
Koekepan ping-pong, kopje krak,
uit door de voordeur, binnen door het dak.*

*Maak het maar, maak het maar,
maak het maar bebabbelbaar
Maak het maar, maak het maar,
maak het maar bebabbelbaar'*

De ironie hier ter plaatse kunnen de rapdichters in hun zak steken. Puur grappig en vakkundig is een homerische vergelijking als de volgende:

*'Hij ontstak in gramschap, heftig als die van
een Amsterdammer aan een autostuur,
die, rijdend door rood licht, komend van links,*

*moet wijken voor een ander, die van rechts
door groen licht nadert, o het schrijnend onrecht
hoe een tweewerf geprivilegeerde
een eerlijk man belaagt... Zo was zijn toorn.'*

En na zoiets kan Lehmann dan toch weer een simpel maar wrang versje schrijven waarvan iedere alleenstaande de diepere ellende wel kan aanvoelen: „Geef mij een Paaswapen / en een Pinksterkling / en een Kerstbom. / Dan kom ik het jaar wel door, / behalve natuurlijk de zomerwoestijn / en sommige weekends.”

Zo gaat het er steeds ernstig en vrolijk aan toe. Kritisch ook. Zijn antimilitarisme, zijn afschuw van de 'kleuterschool van dulle architecten' die onze steden verruïneren, zijn afkeer van volwassenen die het kind in hun kind vaak zo desastreus de nek omdraaien: het zijn oude thema's die hier nog weer eens rebels opklinken. Alsook zijn illusieloosheid t.a.v. het leven op deze hopeloze planeet: „[...] een miniem uitstulpsel / van een negligeabele bol, / doelloos wijzend in / een richtingloos heeal.” Wel, Lehmann is dus weer optimaal en vitaal aanwezig in deze nieuwe Lehmann. Aanbevolen.

Peter de Boer

DICHTERS & DENKERS

DE GROENE AMSTERDAMMER | 10 mei 2003

Archeologie in de eigen geest

De dichtbundel *‘Toeschouw’* van L.Th. Lehmann leest als een archeologische opgraving in het geheugen. Steeds verder terug, tot de realiteit surreëel wordt. — door Theodor Holman

Soms hoor je veel over een dichter die je eigenlijk niet van plan bent te lezen. Zo hoorde ik twintig jaar geleden voor het eerst over L.Th. Lehmann. Een chef Kunst van de krant waarvoor ik werkte, vond dat ik die maar moest interviewen. Er was geen aanleiding voor, behalve dat we niets meer van «die Lehmann» hoorden. «Die Lehmann» wilde toen niet geïnterviewd worden. Ik weet niet waarom. Ik vergat hem en dus las ik hem niet.

Een paar jaar later zag ik foto's van Emiel van Moerkerken. Ik schreef een artikelenreeks over Gerard Reve, en die had contact met Van Moerkerken gehad. Bij de foto's die ik zag, was er een van een man met een aardig gezicht. Dat bleek de dichter Louis Lehmann te zijn. Ik hoorde dat hij «surrealist» was. Ik had geen zin om die Lehmann te lezen.

Op een gegeven moment ging ik de dichter Hendrik van Teylingen interviewen. Van Teylingen was toen toegetreden tot de Hare-Krishnabeweging en die had een tempel in de Bethaniënstraat in Amsterdam. Van Teylingen was er niet. Iemand had mij verteld dat tegenover de tempel de schrijver Frans Kellendonk woonde. Ik ging kijken waar hij precies woonde, dan kon ik hem misschien tot een interview verleiden. Ik liep naar de overkant en zag een bordje waarop «L.Th. Lehmann» stond. Die moet ik toch eens lezen, dacht ik toen.

Niet lang daarna vertelde ik deze anekdote (Van Teylingen niet, Kellendonk niet, Lehmann wel) aan een vriend en die vroeg me: «Lehmann? Is dat dezelfde die alles weet over triremen?»

Ik haalde mijn schouders op. «Slag bij Salamis», zei ik, «gewonnen door de Grieken door de triremen.» Triremen zijn — ik geef een niet-wetenschappelijke verklaring die nog dateert uit mijn middelbare-schooltijd — Griekse oorlogsschepen met

zes roeiers op een rij, drie aan elke kant. Althans, dat weten we niet precies. We weten dat er triremen waren, maar hoe die roeiers in die boten zaten, en hoe die boten eruitzagen, weten we (nog) niet. Mijn vriend knikte. «Ja, die Lehmann weet daar alles van... Zal wel een andere Lehmann zijn.»

Toen zag ik de dichter Louis Th. Lehmann in het televisieprogramma *De Plantage*. Hij was inderdaad surrealist, scheepsarcheoloog en dichter. De dichter was in de tachtig, en deed een rap. Dat iemand van tachtig «rapte» was al iets bijzonders, maar meer bijzonder was een regel die ik hoorde: «Winnie de Poeh werd Picachu.» Geweldig. Wie Winnie is weet iedereen, maar Picachu? Picachu is een soort beer op een populair kaartspelletje, Pokémon, dat kinderen graag verzamelen... Dit is iemand die oplet en kijkt, dacht ik. Toch

kocht ik het *Verzameld Werk* van Lehmann niet. En nu moet ik *Toeschouw* bespreken.

Ik beschrijf mijn kennismaking met Lehmann zo uitvoerig omdat zo iets een rol speelt bij het lezen van zijn gedichten. Zo is er, zoals ik deze bundel lees, iets merkwaardigs aan de hand. De bundel leest als een archeologische opgraving, in het geheugen, en lijkt steeds verder terug te gaan tot voorbij de kindertijd — tot de realiteit inderdaad surreëel wordt.

De bundel begint met een gedichtencyclus die paradoxaal genoeg *Tijdelijk eindelijk* heet: en niets méér is dan een beschrijving van alle wat met de «Gerard Jan Mulderstraat 34 a» te maken heeft: «(...) Alles staat er nog, je kunt het gaan zien./ Lijn 5 reed voorbij, alle trams waren/ nog lichtgeel, deze had donkerder gel nummerlampen (...).» Dat gedicht heet *Buiten*, gevolgd door *Binnen* dat begint met: «Geëmailleerde pannen waren donkergroen.

met op tweederde van de hoogte/ een twee millimeter brede vergulde band en één millimeter daarboven een nog smallere/ vergulde streep, die ook rond liep (...).»

De *Avonden* worden beschreven, *c Dagen*, *De zee*, en *Verder*, om te eindigen met *Terug*: «Er waren foto's van mijn vader, jong, spelend op een viool of op een mandoline./ en van mijn moeder, optredend in amateurtooneel.» Dat gedicht eindigt met: «Hij werd almaar drukkender./ De Duitse bezetting / haalde deze drie uit elkaar./ Een rustig leven/ is een kronkelweg tussen gruwelen.»

Het is archeologie in de eigen geest je vindt scherven en je kunt nauwelijks een conclusie trekken. Vervolgens lees je gedichten over plekken. Het zijn taalfoto's, uitmondend in een schitterend gedicht dat *Grachtslag* heet, en waarin een gevecht tussen acht eenden en een koet wordt beschreven als de slag bij Salamis:

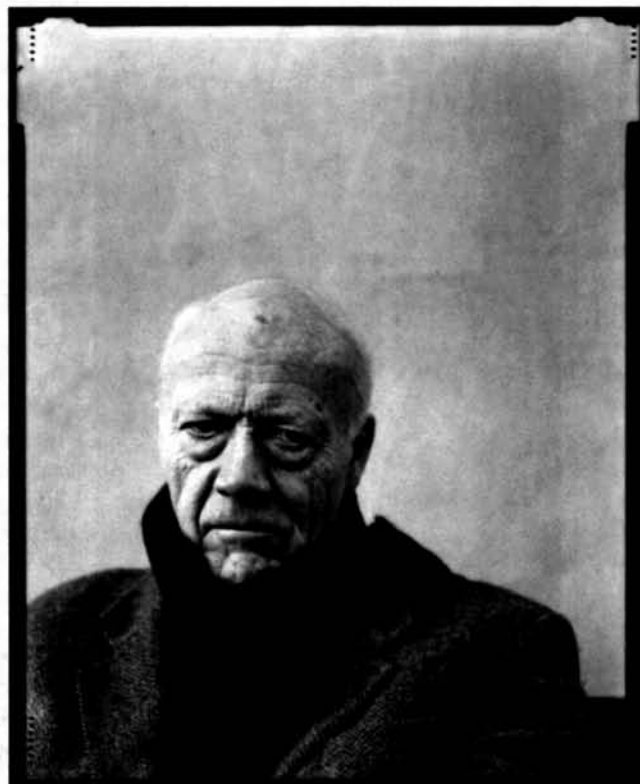

FOTO: FRISO KUIJSTRA

«(...) De eenden begonnen langzaam maar eensgezind/ tegen de wind in te zwemmen. Maar een, het dichtst bij mij/ zwenkte af onder de heve van een daar gemeerde vlet,/ boeg naar west, en terwijl de vlet,/ de koet midscheeps had, zwom de eend/ oostwaarts terug tussen schip en wal (...)» Et cetera. De vorm vrij, realistisch, maar hier zie je al dat het realisme door de beschrijving iets méér wordt: een metafoor voor een daadwerkelijke «grachtslag». Het «weten» verandert het kijken en de woorden. De realiteit lijkt juist door de precisie van de beschrijving nauwelijks meer realiteit: «In een verlaten/ of enkel beslapen huis/ schrik je op/ bij de klik van een kattenluik.» Je schrikt even met de dichter mee — en zijn verbazing wordt jouw verbazing.

Maar de archeologische tocht is nog niet afgelopen. We naderen de kindertijd met rijmpjes als: «Paarden met hun zachte neuzen,/ paarden met hun mooie ogen,/ paarden moesten honderd worden/ en vlot sterven onder 't grazen.» En nog verder achter in de bundel is het: «Tafeltje tik-tak, klokje-bom,/ dingen in de keuken vallen om./ Koekepan ping-pong, kopje krak,/ uit door de voordeur, binnen door het dak/ Maak het maar, maak het maar,/ maak het maar bebabbelaar/ Maak het maar, maak het maar,/ maak het maar bebabbelaar...»

De realiteit wordt hier «bebabbeld». Je ziet en hoort wat er gebeurt, maar hoe zit het met die realiteit? De laatste gedichten in deze bundel hebben veelzeggende titels als *Fanfumbel en het Hoemabeest*. Het volgende gedicht heet *Dragonelle, Draculina* en beschrijft twee meisjes en griezelige dingen, met twee opmerkelijke laatste zinnen: «Hoe gevaarlijk 't is te heten?/ Maar 't gevaarlijkst is toch: Zijn.»

Klopt, ben je direct daarna geneigd te zeggen. Dat Zijn (met een hoofdletter) is inderdaad gevaarlijk, want niks Is... De «Gerrit Jan Mulderstraat 34 a» bestaat alleen uit potscherven van de herinnering, *Winnie de Poeh werd Picachu* (Dat gedicht, ook een rap, staat in deze bundel en zou een essay op zich waard zijn) en *Dragonelle* en *Draculina* heten weer Ien en Gonnie. Zijn bestaat niet, en daarmee vervalt de realiteit — en ook weer niet.

L.Th. Lehmann

Toeschouw

Uitg. De Bezige Bij, 53 blz., € 15,-

Met lichte gêne

Smalts - De rijpe sterren: een ode aan Louis Lehmann

door Laura Stamps

25 juni 2006

Smalts (Pieter Mulder en Wim Dekker) brengt met *De rijpe sterren: een ode aan Louis Lehmann* een driedelig eerbetoon aan de inmiddels 85-jarige dichter, componist, scheepsarcheoloog, dj en danser Louis Lehmann. De ode bestaat uit twee cd's en een dvd. Op de eerste cd hebben de heren van Smalts zich uitgeleefd op de gedichten van Lehmann en hebben ze deze muzikaal bewerkt. Dit idee kwam niet helemaal uit de lucht vallen: Lehmann is zich er altijd zelf al bewust van geweest dat zijn gedichten zich goed leenden voor een muzikale omlijsting en was zelf ook actief als componist. Op de tweede cd zijn dan ook de dertig muziekstukken te horen die in 1986 in het VPRO radioprogramma *De muziek van Louis Lehmann* ten gehore zijn gebracht. Op de dvd zien we een korte film van Ida Lohman, een interview van Hanneke Groenteman met Lehmann en een korte impressie van zijn danskunsten. De driedubbele cd *De rijpe sterren* is wat men noemt kost voor de ware liefhebber.

De eerste cd, die met de bewerkingen van Smalts, borduurt voort op voorganger *Nevelglans*, waarop Mulder en Dekker teksten van Nederlandse dichters op muziek hebben gezet. Centrale figuur op deze cd is de dichter Jan Hanlo. Bij het verzamelen van geschikt materiaal voor *Nevelglans* waren ze de gedichten van Louis Lehmann al tegen gekomen. Deze excentrieke dichter bleek echter zoveel aantrekkelijke teksten te hebben geschreven dat het idee om een volledige cd aan hem te wijden snel geboren was. *De rijpe sterren* borduurt qua stijl voort op het vorige album, maar is wel wat experimenteler. Het getokkel van allerhande snaarinstrumenten wordt enthousiast gecombineerd met een mooie mix van elektronische klanken en omgevingsgeluiden (de specialiteit van producer Floris van Manen), zoals het getik van regendruppels op ramen, maar vervalt af en toe in chaos. Gedichten van Lehmann worden volledig of gedeeltelijk door elkaar heen voorgelezen dan wel gezongen; soms op rustige toon, dan weer met schelle stem. In enkele gevallen pakt dit bijzonder goed uit, maar er zijn ook nummers bij waarin dit ronduit irritant wordt. Bij El Greco bijvoorbeeld, waarbij voor het uitspreken van verfijsde, vervreemdende zinnen als

De liefde is een inktvis
Gezien door hun schabloon
Wat kromt onder begeerte
Slaat vlammen uit hun hoon.

gekozen is voor een ergerlijke elektronisch bewerkte stem die de zinnen staccato uitspreekt. Dankzij deze keuze luister je helemaal niet naar de dichtregels, terwijl die juist zo intrigerend zijn. Het Lied van Carillus is een voorbeeld van een nummer waarin Smalts er wel in slaagt om een gedicht van Lehmann tot zijn recht te laten komen.

[...]
Lied van Carillus
Het was op Koninginnedag.
"Ach waarom, hangt hier toch geen vlag?
Mijn ziel is gedepaviseerd,
Moet ik geheel gedesperred?"
Zei sombere Carillus
[...]

Carillus zuchtte "Wat een tijd!
Vol van irrationaliteit."
Als hij maar meer van vrijheid wist;
Hij was geen existentialist,
De sombere Carillus

Het volledige gedicht gaat over Carillus (hoewel Lehmann hem ook Carille of Carillo noemt) die alles somber inziet. De manier waarop Lehmann deze Carillus neerzet zorgt ervoor dat – hoewel hij ook een gevoel van medelijden opwekt – je vooral de grap inziet van zijn immer donkere kijk op de dingen. Lehmann zelf lijkt te willen zeggen: men heeft de vrijheid de dingen zo te interpreteren zoals het men het beste uitkomt; wie altijd alleen het negatieve ziet, heeft alleen zichzelf daarmee. Smalts draagt dit gedicht heel hangerig, haast zekerig voor - precies zoals je deze Carillus voor je ziet. De manier van voordragen en de ook wat slepende begeleiding versterken het (humoristische) karakter van het gedicht.

Nostalgie

Op de tweede CD van De rijpe sterren is bijna 80 minuten aan opnamen te vinden uit het VPRO radioprogramma De muziek van Louis Lehmann. Guus Janssen is te horen op piano, waarop hij een keur aan stijlen ten gehore brengt: van de tango tot de boogie-woogie. Gezongen wordt er door Sophie van Lier, Libby Houston en Tabe Bas en af en toe door de componist zelf. Kwalitatief gezien valt er hier en daar wel wat af te dingen op de uitvoering van Lehmanns composities, maar het gevoel van nostalgie dat de muziek opwekt, compenseert dit. De teksten bij deze muziekstukken zijn bijna nergens van Lehmann zelf, behalve in twee gevallen. Een daarvan is De huishoudrap, die - hoewel deze qua tekst kinderlijk eenvoudig lijkt - indruk maakt.

Tafeltje, tik-tak, klokje bom

Dingen in de keuken vallen om

Koekepan ping-pong, kopje krak

Uit door de voordeur, binnen door het dak.

Maak het maar, maak het maar, maak het maar bebabbelbaar

Wanneer Lehmann de tekst voordraagt, krijgt deze iets onheilspellends. Het is of hij wil zeggen dat mensen altijd proberen om gevaar of angst te bezweren door deze te vangen in een huis-, tuin- en keukenvocabulaire. Door de dreigende manier waarop hij "Maak het maar, maak het maar, maak het maar bebabbelbaar" uitspreekt, wordt de onmogelijkheid hiervan duidelijk.

Niet zo bijzonder

Op de dvd zien we het interview dat Hanneke Groenteman in 1996 met Lehmann had voor het VPRO tv-programma De plantage. We zien een vertederende, humoristische man, die ondanks zijn gevorderde leeftijd de touwtjes nog stevig in handen heeft. Op de vraag hoe hij het ervaart dat er zo'n lijvige bundel met zijn gedichten van 1936 tot en met 1996 is uitgekomen, antwoordt hij "met lichte gêne". Uit het verdere interview blijkt dat Lehmann helemaal niet zo'n hoge pet op heeft van het dichterschap en dat hij veel liever op een ander vlak carrière had gemaakt. Dichten ging bij hem als vanzelf en is voor hem daarom nooit zo bijzonder geweest.

Ook in de film van Ida Lohman ontmoeten we Lehmann; in deze film komt vooral zijn spitsvondigheid naar voren. Hij laat ons bijvoorbeeld zien hoe hij van de lipjes van de verpakkingen van papieren zakdoekjes composities op de muur maakt. Ook toont hij ons allerlei dozen waarin hij spullen heeft opgeborgen op basis van een persoonlijk sorteersysteem. Tenslotte zien we de vrolijke Lehmann dansen: in de woonkamer, gekleed in zijn dagelijkse kloffie, maar ook in een danszaal in zwart kostuum, compleet met zwarte hoed en zorromaskertje. Het interview van Groenteman, de film van Lohman en de danspassen van Lehmann zijn zeker vermakelijk, maar om deze hele dvd geconcentreerd te bekijken, moet je toch wel een echte fan zijn.

ACHTERGROND ■ FESTIVAL 'DICTERS IN DE PRINSENTUIN

Dagblad v.h. Noorden
Wo. 26 juli 2006

Sprankelende duizendpoot zonder poeha

Louis Lehmann is 85 jaar en weet van geen ophouden. Onlangs verscheen een cd/dvd-project rond de dichter, componist, danser, dj en scheepsarcheoloog, in oktober verschijnt zijn nieuwe bundel 'Wat boven kwam' en vrijdag treedt hij op tijdens festival Dichters in de Prinsentuin in Groningen. Dit festival begint vandaag.

Door Joep van Ruiten

GRONINGEN ■ Naar aanleiding van zijn verzamelbundel *Gedichten 1939 - 1998* werd Louis Th. Lehmann geïnterviewd in het programma *De Plantage*. Wat hij voelde bij zo'n dikke bundel, wilde Hanneke Groenteman weten. "Een licht gevoel van gêne", antwoordde Lehmann glimlachend. En welke kunstvorm achtte hij het hoogst? "Muziek vind ik het leukst. Dan beeldend kunst en daarna dans." En literatuur? "Oh, dat komt pas veel later."

Louis Th. Lehmann (Rotterdam, 1920) heeft geen hoge pet op van poëzie. "Je hoeft er niet voor te leren, iedereen kan het. Er komen woorden in je hoofd en die zijn frappant en die schrijf je op, tot het op houdt. Het is een kwestie van volhouden. Het is te makkelijk."

Jaren daarvoor dichtte hij al: 'Poëzie is nutteloos/ als narcissen en tulpen,/ aan de bollen waarvan/ keihard genoemde lie-

den/ miljoenen verdienen.' En wat te denken van zijn *Huishoudrap*: 'Tafeltje, tik-tak, klokje bom/ Dingen in de keuken vallen om/ Koekepan ping-pong, kopje krak/ Uit door de voordeur, binnen door het dak./ Maak het maar, maak het maar, maak het maar bebabbelbaar.'

Het gesprek met Hanneke Groenteman kan opnieuw bekeken worden dankzij een dvd die is uitgebracht bij de dubbel-cd *De rijpe sterren*, een initiatief van de poëziemuziekgroep Smalts. Middels gedichten op muziek, een schijf met door Lehmann gecomponeerde kamermuziek en voorname dvd toont dit project een glimp van wat de thans 85-jarige dichter, essayist, scheepsarcheoloog, meester in de rechten, surrealist, doctor in de letteren, vrijdenker en dj allemaal vermag.

Als middelbare scholier wilde Lehmann schilder worden. Die ambitie gaf hij op, toen hij op 18-jarige leeftijd geen antwoord kon geven op de zelfgestelde vraag wát hij dan wilde schilderen. Twee jaar later, in 1940, debuteerde hij als dichter - hetzelfde jaar verscheen nóg een dichtbundel. Menno ter Braak en Simon Vestdijk liepen direct met hem weg. "Dat er kritieken over mij werden geschreven, ervoer ik als een grote grap", blikte de dichter in 2000 terug op zijn entree.

Lehmann is wars van dikdoenerij, blijkt uit *De Rijpe Sterren*. Zo zien we op een

filmpje hoe hij met behulp van plaksluitingen van pakjes tissuezakdoeken een Bart van der Leck-achtig kunstwerk maakt: "Als je dat dan op een witte muur plakt, heb je een compositie." Even later

'Dichten? Je hoeft er niet voor te leren, iedereen kan het'

zien we hem op hoge leeftijd - gemaskerd en met zwarte hoed - in een studio een tangosolo dansen. Niets is moeilijk, lijkt hij te willen zeggen, als je het maar

met plezier probeert.

Dat sprankelende gedachtengoed spreekt ook uit zijn gedichten. Die dwarrelen alle kanten op: van vrij tot vormvast, van traditioneel tot experimenteel. Lehmann gaat de ernst zeker niet uit de weg, maar wil er niet te zwaar aan tillen. Daarvoor heeft het leven te veel moois en merkwaardigs te bieden. Of zoals hij het zelf omschreef in zijn gedicht *Signature tune*: 'Van mij kan men zeggen/ dat ik mij verlies/ in kleinigheden,/ maar ook/ dat ik mij er in vind.'

■ OPTREDEN EN CD

'De Rijpe Sterren. Een ode aan Louis Lehmann'. Uitgeverij Moskwood Media, 2cd/dvd, €27,90. www.moskwood.nl. Het optreden van Louis Th. Lehmann in Groningen begint vrijdag om 20.30 uur in theatercafé De Souffleur in Groningen. Toegang gratis. Zie ook www.dichtersindeprinsentuin.nl. Het literaire werk van Lehmann wordt uitgegeven door De Bezige Bij.

Zonder plan of commando

Rebelse verzen van een 86-jarige

Ouders, leraren, militairen: het gehele 'baasdom' moet het ontgelden bij de hoogbejaarde, maar immer speelse Louis Lehman. In denken en dichten verzet hij zich tegen alle regels van correct gedrag.

L.Th. Lehmann: Wat boven kwam. De Bezige Bij, Amsterdam. ISBN 902342235X; 64 blz. € 15,-.

Wat komt er zoal boven in een mens als hij 86 is? Van alles, zo blijkt uit de nieuwe bundel 'Wat boven kwam' van L.Th. Lehmann (1920). Herinneringen aan persoonlijke of historische gebeurtenissen, gevoelens, beelden, geluiden uit het voorgoed voorbij. Terwijl ook het heden om aandacht blijft vragen: dagelijkse beslommeringen, vreemde invallen, ontroerende of irritante voorvallen en wat dies meer zij.

Lehmann levert in deze gedichten een mooi staaltje van het allegaartje aan grote en kleine dingen dat zich tijdens een lang leven in het geheugen opstapelt. In voor het merendeel vrije verzen van zeer ongelijke lengte buigt hij zich onder meer over de voorbij romantiek van stoomschepen, over kerstbombarde- menten, over zijn liefdesavontuur van één dag en nacht met een Mila- nese, of over de vraag of palingen in zichzelf knopen kunnen leggen.

Een 'allegaartje' klinkt trouwens te negatief. Lehmann, die zichzelf in deze bundel omschrijft als 'Volwas- sen niet, getiteld wel geworden', heeft altijd een erudiet rebelse, jeugdige kant behouden die zich op geen enkel vlak, ook niet op dat van de onderwerpskeuze van zijn ver- zen, de wet laat voorschrijven. In- tussen zijn er in deze zo uiteenlo- pende gedichten wel degelijk con- stanten aan te wijzen die ook in vroeger werk al opvielen.

De quasi-ontspannen praattoon, op het prozaïsche af, is zo'n con- stante. Maar dat sluit precisie en ge- laden poëtische pregnantie niet uit. Zie bijvoorbeeld hoe hij in het be- knopte openingsgedicht bijna achte- loos het begrip 'kleinigheden' fijn- regelt: „Van mij kan men zeggen / dat ik mij verlies / in kleinigheden. / Maar ook / dat ik mij erin vind”. Je- zelf vinden (in iets) en leren ken- nen, elke dag opnieuw want om- standigheden wisselen altijd, is na- tuurlijk geen kleinigheid. Eerder

een der menselijke hoofdtaken.

Een gedicht over een 'merelmoe- der' die zichzelf volvreet aan bessen en er precies één reserveert voor haar jong, eindigt met: 'Pedagogie van een moeder merel?' Wederom een constante, want de verhouding tussen ouders en kinderen komt in Lehmanns werk vaker kritisch ter sprake. En steeds koos hij de kant van het kind. Ook hier weer: ouders die hun kinderen dwingen te spe- len, vaak met verkeerd speelgoed ook nog ('Speelgoedland'), of die hun kind mishandelen zodat het la- ter, zelf ouder en gek getraumati- seerd, zich wel ontladen móét in het mishandelen van 'het nog zwakke- re, het eigen kind'. En ook dit kwa- trijn komt voor Lehmann-lezers niet onverwacht: „Tegen de regels / van het correcte voelen / mis ik mijn vooroorlogse speelgoed / meer dan mijn dode ouders”.

Het engagement in deze bonte bundel komt evenmin uit de lucht vallen. Het gezag heeft bij hem al- tijd onder kritisch vuur gelegen. Naar kerstbombarde- menten (in 'Kerstlied') verwees ik al. Het plat- walsen van het kunstenaarsdorpje Ruigoord bij Amsterdam, waar orde en vrede heersten 'zonder plan of commando', is een ander voorbeeld. Zie ook het kadergedicht 'Mannen', dat de man in zijn grinnikende domheid als zelfverkozen slaaf van geweld en gezag portretteert. Ou- ders, leraren, het 'baasdom', militai- ren: ze moeten het allen ontgelden.

Zo ook de liefde als machts- spel. Het mensdom daalt aanzienlijk op de evolutionaire ladder in de droge constatering: „En iets menselijks, / maar niet alleen menselijks, / maakt het woord verneuken / niet een aan- bod van vreugde, / maar een schreeuw van haat en afkeer”.

Dan is er tot slot ook altijd Leh- mann de speelse. De dichter van de rare oogrijmen. Of van readymades als 'Palmpol / Jool Hul / Lucasgat / Bruggelen' (geen nonsens maar een opsomming van tankstations langs de A1). En hoe vermakelijk relati- veert deze jazzliefhebber in vijf re- gels niet het klassieke toprepertoi- re: „Rinkepink Mozart / woemwoem Wagner / rrrrrrrrrrrrrr Liszt / en elke dag J.S. Bach / de trappenloper met tien benen”. Zoals Bach langs de toonladders roetsjt, hoeft het voor hem niet. Schreef hij in 1940 al niet: „Een motorfiets met saxofon / dweilt zijn blue rhythm langs de rui- ten”? Sterk hoor. Toen al. En nu, weliswaar anders getoonzet, nog steeds.

Peter de Boer

Van zaling naar steng (door Rein Bloem, in ?, z.j.)

De tolk kon het woord niet vinden. Te weten zout. Attisch zout. Teiresias heeft Odysseus in de onderwereld voorspeld dat hij later weer op reis moet om in een land, waar de mannen de zee niet kennen noch de vleugels der schepen en geen spijzen eten met zout vermengd, een veerkrachtige roerriem te planten die zij voor een dorsvlegel zullen houden. Homerus vertelt dat verhaal niet af, F.C. Terborgh wel: Odysseus' Laatste Tocht.

Hij ramt de schep van de wannen diep in Noordelijke gronden en de jagers, kolenbranders en bronshandelaren bevalt de korrel niet. Wat de woudloper niet kent...

Wie de schepen kent als geen ander is de archeoloog L. Th. Lehmann. soms zie je hem dwars door Amsterdam heen zeilen, te voet per fiets het maakt niet uit. In A sea-change - uit een liedje van De Storm - ziet hij zichzelf als volschip of bark, een wezen met tientallen ledematen, springend van marssteen naar rondhout. In dezelfde bundel staat ook de reeks Fragmenten van een telegonie, waarin ook de bard Eugammon van Cyrene - ik ken de mens niet - Odysseus op een laatste reis stuurt om zijn ongeluk te beproeven. Zo verzeilt de held, met de roerriem aan het greepeind afgezaagd, bij riviergod Acheloös als wilg. Zijn boodschap verrast:

als gij moe zult zijn van al het
reizen en het land, weet elk nog
wat die staf is in uw hand.
Overall, in de noord hij ook komt:
zal u een man het piepen van de
dollen laten horen
soms zelfs ook staande, met 't
gelaat naar voren.
Zout houdt water vast

Het Parool

Toneeluitvoering De rosse bietser, door H.A. Gomperts, in Het Parool (?), z.j.-
(heeft u informatie over wanneer en waarin deze artikelen verschenen, bericht het ons s.v.p.)

(...) De opvoering van deze toneelbewerking, ook weer uitstekend vertaald door L. Th. Lehmann, is een groot succes geworden voor Studio doordat de spelers onder regie van Jurg Molenaar toon en Timbre van de personages exact getroffen hebben. Jules Hamel heeft de boeiende figuur van de 'bietser' in zijn wildheid, in zijn zwakte, in zijn rechtlijnige doortraptheid volkomen overtuigend uitgebeeld. Niet minder gloedvol en vermakelijk werd zijn zonderlinge vriend Kenneth O'Keefe gespeeld door Peter Oosthoek. Marielle Fiolet heeft de gekweldheid van de op burgerlijkheid en veiligheid gerichte Marion Dangerfield voortdurend kunnen waarmaken. En Dore Smit heeft de angstige en gretige juffrouw Frost heel goed getypeerd.

Studio is niet het enige gezelschap, dat 'het levende toneel van onze tijd' speelt. Maar het doet dat wel opvallend vaak. Deze voorstelling van De rosse bietser is in elk geval een goede aanwinst voor een goed repertoire.

Fonds voor de letteren 2010

Eind april al werd, tijdens een feestelijke avond in Perdu met en rondom de dichter, een eregeld aangeboden aan L.Th. Lehmann. Naast dichter is hij romancier, essayist, recensent, vertaler, wetenschapper - zowel jurist als scheepsarcheoloog - en DJ. Als negentienjarige debuteerde hij met gedichten in diverse tijdschriften, kort daarna volgden de bundels Subjectieve rapportage en Dag- en nachtlawaai. Sinds 1939 weet Lehmann scherend langs alle literaire stromingen doorheen de twintigste eeuw zijn eigen poëtische identiteit te bewaren en tegelijkertijd neologismen op een eigenzinnige wijze te verwerken. Onlangs nog verscheen een overzicht van zijn neologismen onder de titel Kort Verslag van de Gebeurtenissen in de reeks Bâtavismen van de Nederlandse Academie van Patafysica, De Bâtafysica. Vanaf 1966 werd het literair stiller en richtte Lehmann zich volledig op zijn wetenschappelijke werk. Hij publiceerde een studie over galeischepen en promoveerde, inmiddels 75 jaar oud, in de archeologie. In 1996 maakte hij een geslaagde literaire comeback met de bundel Vluchtige steden (en zo). Hij trad onder meer op tijdens de Nacht van de Poëzie en in Ruigoord, het kunstenaarsdorp bij Amsterdam, waar hij in 2004 de Ruigoordtrofee verwerfde. In 2000 verscheen zijn - aangevulde - bundel verzamelde gedichten. Zijn poëzie en de onvergetelijke voordracht ervan zijn onuitwisbaar deel gaan uitmaken van het mooiste van de Nederlandse literatuur;

NRC Handelsblad door Raymond van den Boogaard, zaterdag 1 mei 2010

Kwip sokeloor telfof stieproolse steem

Eempe auterban jemme klosk soppol kwefsibber Sumerouf glipoor difkal juur gliops kwaaf saampe justok frillo jiuuk sampaf steeju glisseboek impreefte silofuuk herpsa skwambak looffelu jijl. Kwip sokeloor telfof stieproolse steem.

‘Loorkwu joldos illebeip steffe hosselork pofsjokel limzik juurbe giep traastuut jozze kerokel peffelsteerch oeslark je,bek pooft. Luutrouksupok huikkebrekke swo temzel defruuk fopetaal krijist daarbe frookke vrupesook laaskefaap juim izze snokkero’.

Zo begint, na een korte inleiding, het boek ‘Kort verslag van de gebeurtenissen’ van de dichter en beeldend kunstenaar Louis Th. Lehmann, die deze week in het Amsterdamse poëziecentrum Perdu is gehuldigd met een avond voor zijn 90ste verjaardag, in aanwezigheid van de auteur.

‘Kort verslag’ is in de jaren zestig door Lehmann geschreven, en eigenhandig uitgetikt, maar pas deze week, in een oplage van slechts driehonderd exemplaren, verschenen dankzij de goede zorgen van de Nederlandse Academie voor Patafysica.

Het boek is enig in zijn soort: het bestaat uit ongeveer 15.000 woorden, die geen van alle bestaan en toch de indruk wekken Nederlandse woorden te zijn. In poëzie wemelt het van nonsens-woorden, maar een nonsens-prozatekst lijkt een unicum, zeker van deze omvang.

Dat het boek niet eerder in druk is verschenen, en het bestaan ervan eigenlijk onbekend was, houdt verband met de lange periode waarin Lehmann de dichtkunst aan de wilgen had gehangen, en waarin ‘Kort verslag’ deels ontstond – van 1966 tot 1987 ongeveer. Voor die tijd was hij de vermoedelijk de belangrijkste surrealistische dichter in de Nederlandse taal en na die tijd was hij opnieuw buitengewoon productief – niet alleen als dichter, maar ook als performer van eigen werk en tekenaar.

In de tussenliggende jaren wijdde hij zich aan de wetenschap, de scheepsarcheologie om precies te zijn. Lehmann schreef een geleerd boek over galeischepen bij de oude Grieken en Romeinen. Het ‘Kort verslag’ is, volgens het interessante nawoord van een aantal patafysici, mede het resultaat van een door Lehmann ondernomen, jarenlange psychoanalyse. Het is dus ook een slechte zaak voor de literatuur dat de psychoanalyse onlangs uit het ziekteverzekeringspakket geschrapt is.

Eén ding brengt dit stukje in ieder geval teweeg: in het elektronisch archief van deze krant, dat alle afgedrukte gebruikte woorden automatisch als mogelijke zoektermen opslaat, zoekt men voortaan niet vergeefs meer naar eempe, auterban, steem en al die andere woorden.

Dit artikel verscheen eerder in het vrijdagse Cultureel Supplement van NRC Handelsblad.